

Monitor ISH (2008) , X/1, 41-57
1.01 Izvirni znanstveni članek
prejeto: 1. 4. 2008, sprejeto: 20. 4. 2008

JULIJA ČERU¹

Spletni dnevniki kot alternativno medijsko sredstvo etničnih skupin/manjšin

Izveček: V članku bomo predstavili analizo spletnih dnevnikov kot alternativnega medijskega diskurza etničnih skupin/manjšin z območja bivše Jugoslavije v Sloveniji. Osnovno izhodišče postavlja vprašanje, ali lahko komuniciranje etničnih skupin/manjšin prek spletnih dnevnikov zadosti osnovni potrebi po skupinski medijski družbeni umeščenosti ali pa so lahko le "skladišče" njihovih mnenj, problemov, potreb. S študijo primera ugotovimo, da je uporaba virtualnih medijev perspektivna, tako z vidika izkazane potrebe kot z vidika virtualne komunikacije.

Ključne besede: etnične skupine, spletni dnevniki, virtualnost, izključenost, mediji

UDK: 323.15:004.738.5

Blogs as an Alternative Media Instrument of Ethnic Groups/Minorities

Abstract: Our purpose is to analyse blogs as an alternative media discourse of ethnic groups/minorities from former Yugoslavia in Slovenia. The crucial question is: Can the communication of ethnic groups/minorities through blogs meet their basic need to be included in the media and society, or can blogs only serve as a storage area for their opinions, problems, and needs? A case study reveals that the use of virtual media holds promise, both with regard to the attested need and to the existing virtual communication.

Key words: ethnic groups, blogs, virtuality, exclusion, media

¹Julija Čeru je podiplomska študentka na *Institutum Studiorum Humanitatis*, Fakulteti za podiplomski humanistični študij, smer Socialna antropologija. E-naslov: julija.ceru@triglav.si.

JULIJA ČERU

Zmožnost udejstvovanja v medijskih sredstvih se zdi danost, ki v informacijski dobi ni privilegij. Naj bo to klasično sredstvo, kot je tisk, ali novodobno, kot je internet, možnosti medijskega diskutiranja so velike – v poplavi novih medijev, ki se usmerjajo v populizem, doseganje širokih množic in serviranje informacij. Vse do tedaj, ko v tovrstni analizi obravnavamo skupine, ki “sodijo na obrobja mest”, ki “naj se vrnejo, od koder so prišli”, ki “nam odžirajo delovna mesta” itd. Študijo primera pomeni analiza foruma, ki poteka na Bošnjaškem internetnem portalu v Sloveniji (*Bošnjački internet portal u Sloveniji*):² forum z naslovom *Iritiraju li vas Đurine komedije na račun Bošnjaka?*³ (na forumu v osnovi sodelujejo Bošnjaki, živeči v Sloveniji). Izhodiščna tematika foruma so komedije Branka Djurića - Djura. Osnova je predpostavka, da te s svojim stereotipnim prikazovanjem Bošnjakov vplivajo na njihovo podobo v slovenskem prostoru in jo soustvarjajo. Izhodišče predstavlja podlago za njihova širša in globlja razmišljanja, ki se v forumu tudi razvijajo. Citati sodelujočih na forumu so ohranjeni v izvorni obliki in izvornem jeziku. Analiza obravnavanega foruma pomeni platformo za umestitev spletnih dnevnikov kot učinkovitega medijskega sredstva etničnih skupin/manjšin.

DRUŽBENA (NE)UMEŠČENOST

Definiranje družbenega prostora etničnih skupin/manjšin z območja bivše Jugoslavije lahko jasneje pove, ali je njihov prostor izolirana entiteta, ki ima malo možnosti delovati integrirano, ali pa je entiteta, ki ji vključevanje v večinsko družbo uspeva. In če ji, kakšne so specifikke? Integracija priseljencev je v vseh družbah stalna ne glede na formalno integracijsko politiko, vendar pa primeren formalno-pravni okvir zagotovo pripomore k hitrejšemu in učinkovitejšemu integracijskemu procesu. To pa je v korist obema stranema v tem procesu – priseljencem in večinski družbi. Umestitev v družbo je torej osnova za prilagoditev pripadnika manjšine večinski družbi. Kakšna vprašanja se porajajo ob tem, pa kaže mnenje udeleženca obravnavanega foruma: “*E sad gdje smo tu mi, Bošnjaci u Sloveniji? Pogledajmo realno koliko smo ‘jaki’. Večinom su to obični radnici (robovi). Kad kažeš riječ ‘Bosanc’ Slovenci većinom razumiju neko glup, zaostao, nešto negativno. Ja sam doživljavao diskriminaciju samo zbog imena a mislim da nisam jedini. Gradjani drugog*

² Bošnjački Internet Portal u Sloveniji, 2006, <http://www.slotekbir.net/>.

³ Spletni forum *Iritiraju li vas Đurine komedije na račun Bošnjaka?*, 2006, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262>.

reda. Pogledajte samo koliko imamo problema da džamiju napravimo."⁴ Udeleženec na eni strani navaja svoje izkušnje s stereotipi, ki ga vnaprej opredeljujejo (lastno izkustvo umesti v okvir širšega razmišljanja), dodatno pa vključi še širši družbeni kontekst aktualne problematike, ki se tiče Bošnjakov v slovenskem prostoru – izpostavi problematiko tako na mikro- kot makronivoju. Čuti se strah pred zapetostenostjo. Bošnjaki so pogosto definirani kot negativni, kar postaja stalnica in etiketa za vse "nje". Nesprejemanje drugačnih kot posledica strahu pred neznanim ustvarja začarani krog, saj z zaporo vnaprej onemogoča realno spoznavanje, védenje in posledično sprejemanje in integracijo manjšine. Castles in Davidson⁵ navajata, da mnogi člani dominantne skupine vidijo kulturne razlike kot grožnjo nacionalni identiteti. Jezik in kultura migrantov postanejo simboli drugačnosti/drugih in označevalci diskriminacije; zdi se, da je odpovedati se temu bistveni del integracije in uspeha. Neupoštevanje tega je indikator želje po separaciji. V tem delu tako naletimo na dva pola: pritisk večine na "izbris" identitetnih materialov na eni strani in imigrantskega posameznika, ki seveda ne more izbrisati vsega, kar ga identificira. Kako torej ohraniti izvirne simbole? Castells⁶ trdi, da konstrukcija identitete uporablja material iz zgodovine, geografije, biologije, produktivnih in reproduktivnih institucij, kolektivnega spomina, personalnih fantazij, aparatov moči in religioznih spoznanj. Vendar posamezniki, socialne skupine in družbe predelajo vse te materiale in ponovno vzpostavijo njihov pomen v skladu z družbenimi determinantami in družbenimi projekti, ki so speljani v njihovih družbenih strukturah ter v njihovih prostorskih in časovnih okvirih. Etnične skupine/manjšine so tako v vmesni lebdeči sferi, "prehod" iz katere otežujejo večinske težnje po izbrisu vsega, kar so "prinesli od tam".

MEDIJSKA REALNOST

Posameznik pridobiva vedenje za nepoznane stvari po mediju, ki mu "znanje" posreduje. Neznane stvari zato postanejo znane? V posameznikovem vidiku – da. Ker je objektivnost medija lahko vprašljiva, subjekt pa funkcionira subjektivno, je lahko sprejeta in interpretirana informacija opredeljena kot vprašljiva. Informacijo posameznik transformira v védenje in v tej točki lahko naletimo na

⁴ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Haris*, 2004, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=30>.

⁵ Castles, Davidson, 2000, 125.

⁶ Castells, 1997, 7.

JULIJA ČERU

posameznika v zamegljenosti, saj lahko zmotno vedenje, da ve, česar v resnici ne ve, v velikih razsežnostih vodi v širše družbeno zmotno oz. izkrivljeno interpretiranje – kar kaže tudi tematika analiziranega foruma. Poleg navedenega so informacije o etničnih skupinah/manjšinah z območja bivše Jugoslavije v veliko medijih usmerjene v pogosto škandalozno “črnokroniško” informiranje. Kombinacija, ki ne obeta perspektive. Sodelujoči na forumu so povzeli prikazovanje Bošnjakov v skečih in komedijah, ki so vedno znova prikazani kot “neumni, leni, umazani, pokvarjeni”. “*Toj predrasudi i sami doprinosimo jer nas je večina u Sloveniji slabo školovanih, siromašnih*”,⁷ kar naj bi potencirali humoristični televizijski in gledališki “Đurovi liki”, ki v tem primeru nastopajo kot mediatorji z velikimi dosegi (upoštevajoč gledanost tovrstnih nanizank na POP TV). Glede na medijsko uspešnost je to komunikacijo težko ignorirati, saj dosega številčno gledano velik obseg občinstva in ustvarja “gladke” razmere za ustvarjanje in širjenje stereotipnih oznak in hitrih daljnosežnih posploševanj.

Medijski diskurz je poleg drugih javnih diskurzov eden od prostorov, kjer se oblikuje razmerje med na videz homogenim prebivalstvom na eni in na videz homogenimi imigranti na drugi strani. Ta pomeni glavni okvir, v katerem nastaja splošni konsenz o odnosu “nas” do “drugih”. V tem delu je treba pojasniti, da v našem primeru ne moremo govoriti le o imigrantih, saj etnične skupine/manjšine z območja bivše Jugoslavije predstavljajo tudi že druge in tretje generacije. Etnične skupine/manjšine z območja bivše Jugoslavije se upravičeno počutijo “medijsko prikrajšane”, kar tudi izražajo: “*Kad je bio sveti mijesec Ramazana nisu ni spomenuli da je počeo i za Muslimane u Sloveniji. Za lijepi Bajram isto ne i ako nas spomenu sve je to nazor, sa mukom. Ne daju nam vlastitu emisiju na TV. Ma sve vi to znate kao i ja? Ukratko nije nam lako ... Dodatno, nas nema u medijima ma skoro nikako. I onda se pojavljujemo kao Haso i Huso.*”⁸ Povedano kaže na občutek depri-vilegiriranosti in prikrajšanosti, lahko bi dejali, da kaže celo na občutek “namerne” zapostavljenosti in na usmerjeno ponavljajočo se podobo, ki postaja bolj in bolj privzeta. Nakazuje nepriznavanje njihove skupnosti v slovenskem prostoru – kot skupine, ki potrebuje ustrezno umeščenost. Glede na dejanske zmožnosti medijskega diskurza etničnih skupin/manjšin v večjih slovenskih medijih, ki ne (kot

⁷ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Jambolaja*, 2004, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=15>.

⁸ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Haris*, 2004, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=30>.

ugotovljeno) omogočajo zadostnega vključevanja in ki redko presegajo škandalozna poročanja, je smiselno razmišljati v smeri alternativnih medijev, po katerih bi te skupine lahko komunicirale ne le z naznanjanjem svoje problematike, temveč širše.

SPLETNI DNEVNIK – VIRTUALNA REALNOST

Spletni dnevniki kot alternativa manjšinskega diskurza, ki zaradi svoje tehnične narave sodijo v področje virtualnega sveta – kakšna je ta virtualnorealna alternativa? Ali lahko zadosti potrebi po tvorjenju in posredovanju informacij o njihovi skupnosti, jeziku, prostoru, narodnostno manjšinski problematiki ter sprejemanju teh informacij na drugi strani? Analiza foruma etnične skupine/manjšine Bošnjakov nas lahko približa nekaterim ugotovitvam. Obravnavani primer kaže dejstvo, da je spletni forum zapolnil manjko prostora komunikacije o vsebinah, ki jih mora obravnavati etnična skupina/manjšina – potreba, ki izhaja iz same skupine. Pripadniki bošnjaške skupine so v našem primeru v okviru foruma vstopili v nekakšno nadomestno skupino, v kateri so sodelovali tudi drugi Bošnjaki, živeči v Sloveniji – virtualno skupnost. Ali je ta naša virtualna skupina, ki jo dejanska resničnost družbeno omejuje, ustvarila nadomestno resničnost? Kitchin⁹ opredeljuje kibernetski prostor kot prostor, kjer se lahko razvije neka oblika skupnosti, kjer se lahko ustvarjajo novi ekonomski in družbeni odnosi in se odkrivajo nova obzorja delovanja. Skupnosti, ki se razvijejo v računalniško posredovanem okolju, označuje skupni sistem vrednot, norm, pravil, občutek pripadnosti, nekakšna zavezanost in združba, kar opredeljuje tudi skupnosti v neposredni obliki komuniciranja. Skupina Bošnjakov v obravnavanem forumu je torej ustvarila virtualni prostor, v katerega so vstopili posamezniki z namenom diskutiranja, razglabljanja, podajanja mnenj, srečevanja itd. Pridobila je prostor, v katerem se je formirala njihova skupnost, v katerem so nadomestili manjko, ki ga čutijo v realnem prostoru – na kar kažejo primeri diskutiranja v forumu. “*Koji su naši bošnjački zajednički ciljevi jesmo li sposobni se udružiti ka zajedničkom cilju da pomognemo sami sebi da se organizujemo u jednu cjelinu da nađemo mjesto u našoj državi Sloveniji.*”¹⁰ Poziv k skupnemu, celostnemu pristopu, iz katerega lahko razumemo namig, da je problem širok in nerešljiv z vidika ene osebe. To pa

⁹ Kitchin, 1998, 20.

¹⁰ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Simka*, 2004, <http://www.slotekbir.net/forum/-viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=30>.

JULIJA ČERU

samo po sebi ustvari potrebo po vključevanju v skupnost več oseb, ki šele lahko ustvarijo možne perspektive. Komentarji v forumu kažejo, da je etnična skupina/manjšina Bošnjakov še posebej specifična (dejansko je specifična vsaka posamezna skupina), saj se v forumu kaže tudi potreba po razjasnjevanju "bošnjaškega vprašanja": "Hmm, Djuro je naredil veliko za prepoznavnost Bošnjakov v SLO. Si sigurna glede tega? Bosancev mogoče? (pa tudi o tem bi se dalo debatirati)." "Moram priznati, da nisem vedela, da je razlika med Bosanci in Bošnjaki, sem pa sigurna v to, saj vsi vedo, da je prišel iz Bosne."¹¹ Primer se nanaša na razjasnjevanje, kdo je Bošnjak (med Bošnjakom in Slovenko). Do komentarjev na to temo prihaja tudi med samimi Bošnjaki ("*neko je pisao na ovom forumu: da su se Muslimani srečom uspjeli oformisati kao bošnjački narod*").¹² Komunikacija se torej spušča na osnovno bit bošnjaške identifikacije – kdo smo? V tem delu se bistveno razlikujejo s pripadniki drugih etničnih manjšin/skupin z območja bivše Jugoslavije. In ta problematika (problematika z vidika potrebe po razjasnjevanju in definiranju, identificiranju) napeljuje na razmišljanja o potrebi po bolj specifičnih obravnavah posameznih različnih narodnostnih pripadnosti. Forum po svojih "fizičnih" značilnostih omogoča hitro in jasno produkcijo vsebine, zato je tudi ta problematika jasno in neposredno izražena, prikazana in postavljena v okviru virtualne skupine. Po van Dijk¹³ so virtualne skupnosti združbe ljudi, ki niso vezane na čas, prostor ali kakšne druge fizične ali materialne okoliščine, razen tistih, ki jih omogočajo ljudje ali medij. Kreirane so v elektronskem okolju s podporo posredovanih komunikacij. Vsaka skupnost ima svoje specifične strukture in aktivnosti, družbeno organiziranost, jezik, način interakcije ter svojo kulturo in identiteto. V primeru obravnavanega foruma je vprašanje identitete eno izmed najmočnejših, lahko bi dejali, da je vodilo v virtualni komunikaciji med udeleženci, s katero ustvarjajo prostor, ki jim je v vsakodnevni družbeni participaciji nedosegljiv. Vendar pa ima narava spletnih forumov omejitev, saj se ti lotijo tematik, ki se v tej obliki ne morejo globlje razvijati. Zavoro pomeni sama tehnična predispozicija. Hitra in jasna produkcija sicer na forumu opravi pomembno funkcijo manifestacije želenega sporočila, vendar se lahko namen in vsebina

¹¹ Udeleženca spletnega foruma z imenom *Jasko* in *Andrejapa*, 2005, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=105>.

¹² Udeleženec spletnega foruma z imenom *Dida*, 2004, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=30>.

¹³ Van Dijk, 1999, 159.

sporočila hitro izgubita/zvodenita v neproduktivnih debatah. Ravno spletni dnevnik pa so lahko sredstvo za zadovoljitev potreb po sledenju osrednji tematiki, po konkretnem, vsebinsko obogatenem komuniciranju, omogočajo širše diskutiranje v okviru izbrane virtualne skupine spletnih dnevnikov.

V tem delu pa se zastavi vprašanje, ali bi bil virtualni prostor spletnega dnevnika omejen le na etnične skupine/manjšine. Predpostavimo, da bi, saj sama narava virtualnega prostora ne determinira vključenosti teh skupin v skupnosti, ki izvirajo iz večinske družbe. Vsekakor pa bi bil cilj s spletnimi dnevniki doseči večinsko družbo, saj bi šele tedaj zapolnili manjko medijske izključenosti. Etnične manjšine/skupine torej na novo ustvarijo svojo virtualno skupnost na podlagi pravil v njim do tedaj poznanih skupnostih, saj so po van Dijk¹⁴ *“vsebine komunikacije na spletu in tako tudi v virtualnih skupnostih v veliki meri determinirane z realnostjo “organskih” skupnosti, ki so posamezniku poznane”*. Vzpostavitev virtualne komunikacije v spletnih dnevnikih bi torej izhajala iz njihove realnosti in ne bi bila rezultat domišljajske participacije v virtualnem svetu – kot nadgradnja njihovih relacij. Iztočnico za to kaže obravnavani forum, na katerem se ustvarijo zametki, ki jih lahko spletni dnevnik učinkovito gradijo (tako, da se že iz izhodišča razvijajo v njihovem okviru, ne v smislu, da se prenašajo iz spletnih forumov). Analizirani forum kaže na zanimivo uporabo jezika, saj komunikacija sprva poteka med Bošnjaki, živečimi v Sloveniji (v njihovem jeziku), s komentarji in mnenji pa se priključijo tudi Slovenci (*“Dragi mezex in ostali somišljeniki, mislim, da ste malo fovš Djurotu”, “Mislim, da malo pretiravate, zaradi šal o Muju in Hasu Bošnjaki ne boste propadli”*).¹⁵ V tem delu uporabljajo slovenščino tudi Bošnjaki (*“Andreja! Djuro kot Djuro ni problem, problem je v tem, kako Slovenci doživljajo Bošnjake v Sloveniji (večina folka). Če povprečen Slovenec reče nekemu ‘Bosanec’ pomeni, da je ta neumen. Je res? Pa to nima nobene zveze z vicem. Problem je v tem, da ko hočemo osnovno pravico, npr. do džamije, moramo čakati 40 in več let.”*).¹⁶ Zadnji citat je odgovor na predzadnjega, gre namreč za osebni nagovor člana virtualne skupnosti v okviru foruma. Bošnjak v komunikaciji s Slovenko uporablja *“njen”* jezik, torej slovenski.

¹⁴ Van Dijk, 1999, 160.

¹⁵ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Andrejapa*, 2005, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=75>.

¹⁶ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Haris*, 2005, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=75>.

JULIJA ČERU

Če povežemo in primerjamo forum s spletnimi dnevniki, je treba definirati dilemo: ali tudi spletni dnevniki funkcionirajo kot virtualne skupnosti? Ali spletni dnevnik predstavlja virtualno skupnost ali ne, je še vedno predmet razprav. Blanchardova¹⁷ je v svoji študiji ugotovila, da je spletni dnevnik virtualna naselbina, ki jo naseljujejo različni t. i. prebivalci, med katerimi poteka interakcija v obliki komentarjev na posamezna razmišljanja. Če se osredotočimo na virtualno skupnost, glede na ozko definiranje te skupnosti spletni dnevnik ne bi sodil vanjo. Vendar se pri tem pojavlja dvojnost: za ljudi, ki v spletnem dnevniku sodelujejo, ta pomeni virtualno skupnost, saj se med člani vzpostavijo družbene in čustvene vezi, za tiste, ki niso člani te skupine, pa ne. Virtualna skupnost potrebuje interakcijo med minimalnim številom udeležencev, spletni dnevnik pa ne pomeni medsebojne komunikacije med več udeleženci, temveč ima drugačno obliko (avtor : bralci) in je daljši. Vendar pa komunikacija z njegovim avtorjem poteka s komentarji – tako lahko pisec, komentator in bralci pregledajo potek interakcije. Spletni dnevniki z možnostjo aktivnih komentarjev dopuščajo možnost javne interakcije. Tako se gradi socialna mreža. Glede na vključenost komentarjev bralcev v praksi spletnih dnevnikov, torej njihovo aktivno participacijo, ki sproži interaktivnost, moremo postaviti tezo, da etnična manjšina/skupina na spletnih dnevnikih lahko deluje kot virtualna skupnost – v svojih medsebojnih odnosih. Relacija do bralcev – torej do drugih – pa potemtakem nima značilnosti virtualnih skupnosti. Vse do tedaj, ko bralec preseže funkcijo le bralca in prestopi mejo pasive – ter poda mnenje. Kot v primerih forumov bi lahko manjšina tudi v spletnih dnevnikih izražala svoja mnenja, komentarje, vendar bi (v skladu z njihovo naravo) spletni dnevniki obsegali širši aspekt razmišljanj posameznika, na kar bi se seveda vsak bralec lahko odzval s svojim komentarjem. V tem primeru lahko definiramo spletni dnevnik kot virtualno skupnost. Tako se ustvarjajo razmere za komentarje, ki so v forumski obliki omejeni na krajše misli in odzive v okviru forumske tematike in interesne skupine, spletni dnevniki pa omogočajo večjo širino, ki jo pisec (avtor) lahko izkoristi za zrelejšo komunikacijo s ciljem manifestacije in razvoja osnovnega sporočila družbeno pomembne teme etnične skupine/manjšine. Skupno polje foruma in spletnega dnevnika je tako v izhodiščnih postavkah, predvsem v tem, da se ponuja prostor za “glas”, kar je osnova za nadaljnjo konstrukcijo sporočila.

¹⁷ Blanchard, 2004, http://blog.lib.umn.edu/blogosphere/blogs_as_virtual.html.

Ali sta računalniško posredovana komunikacija in z njo povezani internetni prostor le nov prostor oziroma sredstvo za zadovoljevanje zunajinternetnih potreb in želja, kot je npr. potreba po pripadnosti, interaktivnosti in udeležbi v javnem življenju? Ali se lahko torej posameznikove potrebe in želje s pomočjo računalniško posredovane komunikacije realizirajo učinkoviteje?¹⁸ Buddemeier¹⁹ meni, da za preganjanje notranje praznine vsekakor ne zadostuje, da navidezni svetovi zakrijejo tisto, kar nas ogroža. Hkrati morajo vzbuditi vtis, da v primerjavi z obstoječim vodijo do stopnjevanja in k novim izpolnitvam. Etnične skupine/manjšine bi lahko v spletnem dnevniku vsekakor uporabile virtualno sredstvo kot alternativo, kot nadomestilo za zadovoljitev potreb po družbeni vključenosti. Izhajali bi lahko iz razkrivanja, odkrivanja potlačenega, torej nemanifestiranega. V prvi fazi bi komunikacija potekala znotraj same etnične skupine/manjšine, vendar s ciljem komunikacije širiti tudi v okvir dominantne družbene skupine (kar se je na mikroravni manifestiralo tudi v analiziranem forumu). Le tako bi namreč skupina zadovoljila osnovni potrebi družbene vključenosti, zaradi katere bi sploh uporabila spletni dnevnik z naravo virtualnega medijskega sredstva. Kot pravi Uletova,²⁰ umestitev v družbo pomeni, da se posameznik dojema in prepoznava kot člen reda, ki ni zgolj red stvari in dejstev, temveč je tudi pomenljiv red. Je red pomenov in smislov človeških subjektivnih doživljanj, dejanj, namer, govornih aktov, pa tudi družbenih situacij, odnosov med ljudmi, institucij. Posameznik se tedaj ne dojema kot osamljena, od družbenih vezi ločena enota, temveč lahko jezikovno in smiselno artikulira lastno delovanje. To lahko počne le tako, da se izraža s sredstvi in termini kulture, ki ji pripada, in tako, da razlaga sebe v skladu z delovanjem drugih ljudi. Oblikovanje identitete je potemtakem proces družbenega samoumeščanja subjekta. S pomočjo foruma so udeleženci dejansko poizkušali umestiti sebe znotraj skupine, za katero menijo, da ji pripadajo, in znotraj katere so se identificirali kot Bošnjaki. Vsekakor pa gre za poizkus, ki v okviru foruma na neki stopnji obstane. In to je točka, kjer se pokaže vloga spletnega dnevnika, ki je potencial za zadovoljitev večstranskih, kompleksnejših potreb etničnih skupin/manjšin, ki zahtevajo dolgotrajnejše procese in dovolj prostora.

¹⁸ Praprotnik, 2003, 7.

¹⁹ Buddemeier, 1996, 84.

²⁰ Ule, 2000, 94–95.

JULIJA ČERU

IDENTITETA, VIRTUALNA IDENTITETA

Castells²¹ definira identiteto kot proces konstrukcije pomenov na osnovi družbenega atributa ali nizov družbenih atributov, ki so podani prioriteto nasproti drugim virom pomenov. Za danega posameznika ali kolektivnega igralca lahko obstaja več identitet (pluralnost identitet), kar je lahko vir napetosti in kontradikcije tako v samoreprezentativnosti kot družbeni aktivnosti. Če Castellsovo definicijo prenesemo na identifikacijske procese etničnih skupin/manjšin, lahko potrdimo vir napetosti v pluralnih identitetah. Vendar preprosto izbris obstoječe identitete in njena zamenjava z novo identiteto, ki bo ustreznejša večinski družbi in bo posamezniku tako omogočila lažjo in hitrejšo asimilacijo ter družbeno vključenost, pomenita umetno konstrukcijo identitete. Identiteta,²² ki je bila nekoč opisana kot racionalna, stabilna in avtonomna, postane v kibernetnem prostoru nestabilna, deljena, razpršena, tekoča in manipulativna. Identiteta Bošnjaka je že v realnem prostoru še vedno v procesu graditve, procesu umeščanja – v virtualnem prostoru tako potekajo procesi, ki se nanašajo na bošnjaško identifikacijo, v močni povezavi s problematiko v realnem svetu (ne ustvarjajo se virtualna identifikacijska vprašanja, ker področje identifikacije še ni rešeno v predvirtualnem prostoru, torej realnem).

V forumu udeleženci najpogosteje izpostavljajo dve identifikacijski problematiki: kdo je Bošnjak in identifikacijo s humorističnimi liki (*“Ja ne znam, ljudi, zašto ste neki opterećeni sa vicevima o Muji i Sulji. I ne vidim razloga zbog čega te njihove životne zavrzlane prenositi u svoj vlastiti život. Zašto se tako identificirate sa tim likovima?”*).²³ Sprašujejo se o podobah Bošnjakov v slovenskem prostoru, o predstavah Slovencev o Bošnjakih, o stereotipih, ugledu: *“Ugled Bošnjaka se popravlja drugim sredstvima. Djeca školarci sa prosječnom ocjenom iznad 3, ulaganje u sveopšte obrazovanje i kulturno uzdižanje, odgovornost na poslu i sl.”*²⁴

Sodelujoči postavljajo trditve, od danih, nepreahodnih predstav do odprtih možnosti za grajenje svoje podobe v slovenski družbi. Vendar se razvoj tematike v komunikaciji ustavlja, forumska oblika postavlja omejitve. Kljub temu pa s tem

²¹ Castells, 1997, 7.

²² Kitchin, 1998, 11.

²³ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Safet*, 2004, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=30>.

²⁴ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Mimoza*, 2005, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=75>.

v povezavi iščejo elemente konstruiranja identitete in seveda delujejo kot virtualna skupnost – kot interakcija med dvema ali več osebami, ki komunicirajo po internetu. Virtualna identiteta kot identiteta uporabnikov interneta. Računalnik jim omogoči, da opustijo svojo realno identiteto, torej identiteto, ki jo imajo v vsakdanjem svetu, da svojo realno identiteto pustijo izven virtualnega sveta.²⁵ V forumu prihaja do zanimivega nasprotja siceršnjim virtualnim značilnostim: sodelujoči v interakciji v veliki meri (mnogo bolj kot običajno udeleženci v forumih) vnašajo svojo realno identiteto – predvsem zaradi osnovne potrebe, zaradi katere komunicirajo o izbrani temi. Iščejo rešitve, spremembe za prihodnost. Obenem se seveda lahko “skrivajo” za svojim uporabniškim imenom v okviru virtualne skupnosti (samoodkriti primer v forumu: “Došao sam na ovaj forum kao špijun. Slovenac sam.”).²⁶ Tudi tu se kaže ustreznost spletnih dnevnikov, katerih značilnost je identifikacija komunikatorja.

Z uporabo interneta si skupnosti odprejo široke možnosti komuniciranja, zaobidejo neprehodnost medijskih kanalov, obenem pa presežejo prostorske omejitve. Vendar kolektivna virtualna ideologija²⁷ ne pričakuje, da bo svoboda v virtualnem prostoru absolutna. Člani skupnosti v računalniško posredovani komunikaciji se zavedajo, da se moč v tem prostoru manifestira drugače kot v komunikaciji v tradicionalnih, prostorsko omejenih okoljih. Praprotnik²⁸ navaja, da je konstrukcija virtualne identitete vselej uspešna, saj se lahko posamezniki brez večjih preprek predstavijo tako, kot jim ustreza. In predstavijo tiste elemente svoje individualnosti (in novo ustvarjene identitete), ki jih želijo. Bolj zapletena je situacija za naslovljence, ki jim morajo verjeti na besedo, če to želijo. Uspešnost konstitucije identitete v virtualnem svetu še ni zagotovilo, da jo bodo naslovljenci vzeli zares. Ker identiteta pogosto ni dovolj prepričljivo formirana na podlagi teksta, bi se lahko drastično zmanjšala učinkovitost komunikacije. Virtualna skupnost in komunikacija bi lahko postali nekakšna skrivalnica za brezplodno igrakanje. Vendar pa uporabniki teh skupnosti komunikacijo predvidoma gradijo na nekaterih premisah oziroma strategijah, s čimer se izognejo tej “anarhični” situaciji. V obravnavanem forumu sodelujoči uspešno gradijo disku-

²⁵ Praprotnik, 2003, 6.

²⁶ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Brakolomac*, 2005, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=o&postorder=asc&start=75>.

²⁷ Fernback, 1997, 37–39.

²⁸ Praprotnik, 2003, 74.

JULIJA ČERU

sijo in se ob poskusih “anarhije” sami usmerjajo (“*Ipak bi bilo lijepo da držimo nivo i kulturu komunikacije i da se uzdržavamo niskih podvala.*”).²⁹

SPLETNI DNEVNIKI – MEDIJSKI PROSTOR ZA ETNIČNE SKUPINE/MANJŠINE?

Etnične skupine/manjšine lahko s spletnimi dnevniki pridobijo medij za svoj glas. Prostor je na voljo, sporočila so v njihovih rokah. V okviru obravnavane forumske skupnosti so bile vzpostavljene razmere za razvoj njihove širše vloge, pomena, perspektive. V analiziranem primeru se kaže, da forum omogoča prostor za podajanje mnenj – teme se razvijajo, odpirajo se nova vprašanja. Spletni dnevniki pa omogočajo vsebinsko obsežnejši in kompleksnejši aspekt komuniciranja. Pogosto so postavljeni znotraj skupnosti spletnih dnevnikov s podobnimi interesi. Interes etnične skupine/manjšine je lahko tako skupni interes – spletni dnevnik, pri katerem bo kdo sodeloval zaradi naslovne tematike in v komunikaciji “vztrajal” s ciljem zadostiti svoji potrebi, zaradi katere se je v osnovi vključil. Ne bi pa ozko omejeval in določal smernic tematik. Kot pravi Weieva,³⁰ lahko bralci izmed nešteti spletnih dnevnikov, ki so objavljeni na internetu, izberejo tiste z zanje zanimivo vsebino. Skupnosti spletnih dnevnikov se lahko oblikujejo okrog številnih tem, vsaka izmed teh skupnosti pa ima svoje lastne običaje in vedenje, kar se oblikuje s pomočjo določenih smernic skupnosti. Pri tem so pomembna tako jasna pravila, ki lahko pomagajo oblikovati skupnosti, kot tudi vedenje posameznih uporabnikov spletnih dnevnikov, ki pomagajo pri oblikovanju norm. Študija, ki jo je izvedla Weieva, je pokazala, da medtem ko lahko pravila pomagajo voditi razvoj same skupnosti, pa tudi dejanski običaji pri pisanju spletnih dnevnikov postavljajo nekatere norme skupnosti. Medtem ko se nekateri trdno držijo smernic, ki jih usmerjajo pri oblikovanju skupnosti, pa obstajajo tudi številne variacije v tem, kako se spletni dnevniki obnašajo. Prepletajoči se spletni dnevniki imajo značilnosti, ki niso zapovedane z določenimi smernicami, vendar pa pomagajo pri določitvi karakteristik takšnih prepletajočih se spletnih dnevnikov. Ko se skupnosti spletnih dnevnikov pojavijo, razumevanje načina, na katerega se norme oblikujejo, lahko pomaga oblikovalcem skupnosti, da ustanovijo okolje, ki zadovoljuje vrednote in kulture članov. Naš namen pa ni ugotavlja-

²⁹ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Safet*, 2004, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=o&postorder=asc&start=45>.

³⁰ Wei, 2004, http://blog.lib.umn.edu/blogosphere/formation_of_norms.html.

ti, kako lahko z uporabo spletnih dnevnikov etnične skupine/manjšine nadomestijo "izpad" tradicionalnih in večinskih medijev. Kot pravi van Dijk,³¹ virtualne skupnosti ne morejo nadomestiti organskih skupnosti, ker so preveč limitirane in nestabilne, da bi obstajale brez njih. Z naraščanjem bodo postale dodane tradicionalnim skupnostim. Že to, kakšna struktura etnične skupine/manjšine je potencial za uporabo spletnih dnevnikov, kaže dodano vrednost, ki jo lahko ustvari njihova uporaba. Znotraj segmenta, ki uporablja internet, bi se lahko oblikoval podsegment uporabnikov spletnih dnevnikov, ki pa bi v svojem razvoju gradil na širjenju skupnosti z virtualno naravo. Potencialni doseg je v prvi vrsti omejen z bolj ali manj rednimi uporabniki interneta.

Ali lahko narava spletnega dnevnika, ki deluje v okviru in po pravilih virtualnega prostora, ustvari razmere za jasnejšo podajo želene vsebine sporočila? Ali bo torej član etnične skupine/manjšine z uporabo tega medijskega sredstva lažje izrazil svoje mnenje, potrebe in želje, kakor bi to sporočil v tradicionalnih medijih oz. v medosebni komunikaciji? V tej komunikaciji je namreč možen prehod od pasivne pozicije oziroma izolacije k aktivnejši vlogi, interaktivni udeležbi. Etnične skupine/manjšine lahko s komunikacijo s spletnimi dnevniki zaobidejo oziroma omilijo družbeno, ekonomsko in politično nemoč. Kot pravi Kitchin,³² je kibernetki prostor družbeni prostor, prost omejitev, ki jih postavlja telo; sprejet si na osnovi tega, kar napišeš, in ne na osnovi tega, kako izgledaš ali kako se sliši tvoj glas. Izhajajoč iz tega, lahko predpostavimo, da v spletnih dnevnikih sporočena vsebina postane jasnejša, morebitni komunikacijski šumi pa so zminimalizirani. Primer foruma kaže, da se nejasnosti v diskusiji odpravljajo. Udeleženci so bili izrazito nagnjeni k razčiščevanju in jasnemu diskutiranju, kar je narekovala že sama vsebina komunikacije. Spletni dnevniki po svoji naravi navedeno le še potencirajo.

ZAKLJUČEK

Analiza je skušala raziskati področje spletnih dnevnikov kot neizkoriščen medijski prostor, ki ga lahko etnične skupine/manjšine "uporabijo" za komuniciranje. Kot osnovo za konstruiranje predpostavk smo uporabili analizo spletnega foruma, na podlagi katere smo izpostavili izbrane primerjave, razlike in podobnosti s spletnim dnevnikom. Ugotovili smo, da spletni forumi ne zadoščajo zadovoljitvi

³¹ Van Dijk, 1999, 160.

³² Kitchin, 1998, 17.

JULIJA ČERU

celovitega komuniciranja, kažejo pa na obstoj potrebe in posameznikov/skupine, ki pomenijo potencial komunikatorjev s spletnimi dnevniki. Značilnosti forumov in spletnih dnevnikov so skupne v izhodiščih produkcije sporočila, glavne značilnosti pa se pogosto razlikujejo in jih ni mogoče posplošeno enačiti. S podrobnejšo analizo ugotovimo, da je za naš primer spletni dnevnik nedvomno ustrezná alternativa. Kdo je torej potencial za komuniciranje s spletnimi dnevniki? Že sama narava medija opravi selekcijo znotraj etnične skupine/manjšine, npr. kdo je potencialni sodelujoči v tem medijskem diskurzu (znotraj uporabnikov interneta se oblikuje ožja skupina). Skupina, ki bi se lahko oblikovala v virtualno skupnost spletnih dnevnikov, bi bila lahko sestavljena le iz aktivnih sodelujočih. Ti bi kreirali vsebino, ta pa bi se oblikovala v sporočilnost, ki bi bila osnova za diskurz znotraj etnične skupine/manjšine. Tako bi bili izpolnjeni pogoji za oblikovanje skupnosti za virtualna srečanja. S pomočjo spletnih dnevnikov bi lahko pridobili možnost tvorjenja informacij o njih samih, o potlačeni problematiki, ki se tiče njihove manjšine, itd. Ta virtualna baza bi lahko bila osnova za vključevanje večjega števila pripadnikov etnične skupine/manjšine v medijski diskurz. Kar si želimo, je, da bi bila vsebinska naravnost sporočil, vezana na problematiko manjšin v odnosu do večine, vez, ki bi vključila v spletni diskurz predstavnike večine. In v tej točki bi lahko prišlo do zadovoljive potrebe po medijski vključenosti etnične skupine/manjšine na relaciji manjšina – večina. Udeleženci foruma so ustvarili prostor, ki je pridobil značilnosti mesta srečevanja (*“poslije više od godine sam opet malo provirio na forum i ova tema još nije ugasila”*).³³ Spletni dnevniki lahko “srečevanje” intenzivirajo in ustvarijo dolgotrajnejšo aktivno sredstvo. Vsekakor pa se virtualna skupnost etnične skupine/manjšine v spletnih dnevnikih lahko “ustavi” pred točko vključitve večine. Lahko bi razumeli, da v tem primeru spletni dnevnik nastopi kot “skladišče” komuniciranja znotraj pripadnikov manjšine. Tej misli se “upiramo”, saj že sama narava interneta vpliva na živost internetnega dogajanja. O skladiščenju bi govorili le v primeru, ko bi komunikacija zamrla. Odzivi in nadaljnja razmišljanja, ki rojevajo nove dileme, odgovore in spet nova vprašanja, pa ustvarjajo aktiven diskurz, ki v vsakem primeru pomeni pomembno točko v razvoju skupnosti v spletnih dnevnikih, ki jih ustvarjajo etnične skupine/manjšine (in omogočajo čim večjo udeležbo). To pa pomeni pomemben obrat in veliko perspektivo. Obstoj interesa za virtualno komunikacijo med pripadniki

³³ Udeleženec spletnega foruma z imenom *Jambolaja*, 2006, <http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=120>.

bošnjaške manjšine je nesporen,³⁴ obstaja potreba po diskutiranju o identifikaciji, mestu v slovenskem prostoru, potrebah, dejanskem stanju itd., obstaja zavedanje o "medijski prikrajšanosti" ter želja, da jih večinska populacija sprejme. Udeleženci v forumu so iskali rešitve, se zavedali lastne vloge in pomena samoiniciative. Ustvarili so duh pomena lastne odgovornosti. Analiza foruma je v primeru Bošnjakov v Sloveniji poleg ugotavljanja zadovoljitve po medijski umeščenosti odprla še pomembno vprašanje potrebe po lastni identifikaciji, ki je v tem primeru prav specifično. Tisti spletni dnevniki, katerih avtorji ne skrivajo identitete, so v tem pogledu ustrezna oblika podajanja sporočila. Spletni dnevniki lahko omogočajo konstruktivno komunikacijo, ki dejansko in občutno presega pogosto igrakanje v spletnih forumih ("naš" forum tega sicer ni vključeval v tolikšni meri, kot je to običajno, vendar pa se tej forumski značilnosti ni mogoče izogniti). Ugotovljeno pa vsekakor ustvarja izhodišča za ustvarjanje spletnih dnevnikov, ki lahko gradijo dolgoročne skupnosti etničnih skupin/manjšin. Potreba je jasna, zanimanje se izkazuje, možnosti so odprte.

BIBLIOGRAFIJA

- BUDDEMEIER, H. (1996): *Življenje v umetnih svetovih. Navidezna resničnost, videospoti in vsakdanje gledanje televizije*, Inštitut za trajnostni razvoj, Ljubljana.
- BEŠTER, R. (2003): *Politike vključevanja priseljencev v večinsko družbo*, v: Pajnik, M., ZAVRATNIK ZIMIC, S., ur. (2003): *Migracije – Globalizacija – Evropska unija*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 83–123.
- CASTELLS, M. (1997): *The Power of Identity*, Blackwell Publishers, Oxford.
- CASTLES, S., DAVIDSON, A. (2000): *Citizenship and Migration*, Palgrave, New York.
- DEKLEVA, B., RAZPOTNIK, Š., ur. (2002): *Čefurji so bili rojeni tu. Življenje mladih priseljencev druge generacije v Ljubljani*, Pedagoška fakulteta v Ljubljani in Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Ljubljana.
- DROLC, A. (2003): *Imigranti med evropsko migracijsko politiko in posebnostmi prostora*, v: PAJNIK, M., ZAVRATNIK ZIMIC, S., ur. (2003): *Migracije – Globalizacija – Evropska unija*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 147–167.

³⁴To potrebo izkazuje tudi veliko število spletnih strani Bošnjakov: www.glas-sandzaka.si, www.islamski.net, www.bosnjaci.net, www.bhmuslimmonitor.com idr.

JULIJA ČERU

FERNBACK, J. (1997): *The Individual within the Collective: Virtual Ideology and the Realization of Collective Principles*, v: Jones, G. S., ur., *Virtual Culture, Identity and Communication in Cybersociety*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 36–54.

KITCHIN, R. (1998): *Cyberspace: The World in Wired Wires*, John Wiley & Sons, New York.

KOMAC, M. (2004): *Mediji in "nove" narodne skupnosti*, v: Komac, M., Medvešek, M., ur., *Percepcije slovenske integracijske politike*, Inštitut za narodnostna vprašanja – Institute for Ethnic Studies SI, Ljubljana, 377–399.

KOVAČ, B. (2003): *Globalizacija, migracijski tokovi in ekonomski razvoj na obrobju slovenskih migracijskih dilem*, v: Pajnik, M., Zavrtnik Zimic, S., ur., *Migracije – Globalizacija – Evropska unija*, Mirovni inštitut, Ljubljana, 43–81.

MITRA, A. (1997): *Virtual Commonality: Looking for India on the Internet*, v: Jones, G. S., ur., *Virtual Culture, Identity and Communication in Cybersociety*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi, 55–79.

NASTRAN ULE, M. (2000): *Sodobne identitete v vrtnicu diskurzov*, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

PRAPROTNIK, T. (2003): *Skupnost, identiteta in komunikacija v virtualnih skupnostih*, ISH, Ljubljana.

RAZPOTNIK, Š. (2004): *Preseki odvečnosti, Nevidne identitete mladih priseljenc v družbi tranzicijskih vic*, Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani.

VAN DIJK, J. (1999): *The Network Society*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

Elektronski viri

BLANCHARD, A. (2004): *Blogs as Virtual Communities: Identifying a Sense of Community in the Julie/Julia Project*.

Bošnjački Internet Portal u Sloveniji: Spletni forum *Iritiraju li vas Đurine komedije na račun Bošnjaka?* (2004–2006):

<http://www.slotekbir.net/>

<http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262>

<http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=0&postorder=asc&start=30>

<http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&sid=ce500c491b53375cc204869b43dea2ea>

<http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=o&postorder=asc&start=15>

<http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=o&postorder=asc&start=105>

<http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=o&postorder=asc&start=75>

<http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=o&postorder=asc&start=45>

<http://www.slotekbir.net/forum/viewtopic.php?t=262&postdays=o&postorder=asc&start=120>

RIS, Raba interneta v Sloveniji (2006), <http://www.ris.org/main/novice/read-news.php?sid=312&p1=276&p2=285&p3=1074&id=1074>.

WEI, C. (2004): *Formation of Norms in a Blog Community*, http://blog.lib.umn.edu/blogosphere/formation_of_norms.html.

Wikipedia, the free encyclopedia (2005), <http://en.wikipedia.org/wiki/Blogs>.

YOUNG-OK, Y., KAZUYA, H. (2005): *Computer-Mediated Relationship Development: A Cross-Cultural Comparison*, *Journal of Computer-Mediated Communication*, na spletni strani <http://jcmc.indiana.edu/vol11/issue1/yum.html>.

